

OKO BESEDE 2005

Deseto srečanje slovenskih mladinskih pisateljev Oko besede je tradicionalno potekalo meseca novembra (11. in 12.) v Murski Soboti. Za program in organizacijo je tudi tokrat poskrbelo Podjetje za promocijo kulture Franc-Franc, ki ga poosebljata Feri Lainšček in Franci Just s sodelavci.

Tema letošnjega simpozija, ki sta jo sprejela programski svet Očesa besede in uredništvo revije *Otrok in knjiga* je bila BARVE POKRAJIN IN ULIC V MLADINSKI KNJIŽEVNOSTI. K premisleku o njej je urednica revije Darka Tancer-Kajnih povabila predstavnike literarne vede in literarne prakse. Moderatorstvo je zaupala izrednemu profesorju dr. Igorju Saksidi, ki je pripravil tudi izhodiščne misli in vprašanja:

- Ali je mladinska poezija (kot lirika) povezana le z »barvo« narave ali pa je lirskost možno zaznati tudi ob motiviki mesta?
- Kako se upesnjevanje pokrajine in mesta (ali pripovedovanje o njima) povezuje s spominjanjem na otroštvo, torej z resentmentom?
- Kakšna je podoba mesta v sodobni mladinski književnosti? Kako se »mestno« in »podeželjsko« odraža v tematiki odraščanja, tabujskih temah, v problematiki konfliktov in stisk otroka in mladostnika?
- Ali je pokrajina v književnosti »le« realistično prikazana ali pa je mogoče govoriti tudi o fantazijskih pokrajinah in mestih?
- Kako in zakaj se prostor (pokrajina, mesto) v književnosti širi, razpira v neskončnost?

O podelitvi devete **večernice**, nagrade za najboljše slovensko izvirno mladinsko delo preteklega leta, smo obširno poročali v reviji *Otrok in knjiga* številka 64. Večernico za leto 2004 je prejel Igor Karlovšek za roman *Gimnazijec*.

Igor Saksida

BARVE POKRAJIN IN ULIC V MLADINSKI KNJIŽEVNOSTI

Nekaj uvodnih misli kot vabilo na pesniško popotovanje

Pričujoče razmišljanje o barvah besedilnega sveta slovenske mladinske književnosti se bo omejilo na podobo **pesniških** pokrajin v delih nekaterih klasičnih in sodobnih avtorjev. V tem smislu bo prispevek skušal odgovoriti predvsem na naslednja vprašanja:

- Kako nazorna je podoba pokrajine oz. mesta v mladinski poeziji izbranih avtorjev?
- Kakšno razpoloženje vzbuja v bralcu in kako se le-to povezuje s pesemsko tematiko?
- Koliko prostora pušča mladinska poezija bralčevi domišljiji, tj. subjektivnemu »nadgrajevanju« pesniškega besedila?

Starejša mladinska poezija, lahko bi jo označili kar kot pesniško klasiko, v besedilnih slikah največkrat vzpostavlja podobo nekonfliktne in skladne, mestoma celo idealizirane enotnosti otroka in narave/pokrajine. Oton Župančič je v svojih zbirkah *Pisanice* (1900) ter *Ciciban in še kaj* (1915) prikazal pokrajino zelo nazorno, njena temeljna razpoloženska poteza pa je predvsem igrivost, značilna sicer predvsem za starejšo idealizacijsko dojemanje otroštva, kar je mogoče prepoznati v rabi pomanjševalnic – pesmi ustvarjajo deminutivna razpoloženja, podobo »ljubkega otroškega kotička«, v katerem se igra detece – otroke cvetoča pokrajina nekako sprejme vase, kot je to razvidno v pesmi *Čez noč, čez noč*. V Župančičevih pesmih, ki za svojo snov jemljejo izročilnost oz. običaje (npr. pesem *Na Jurijevo*), je narava bolj realistična, manj otroško razigrana – oboje se jasno odraža v pesmi *Zeleni Jurij*. Kontrast svetli otroški in izročilni pokrajini so v pesnikovem delu predvsem pesmi o tujini in bolečini slovesa, ki so protipol idiliki razigranega otroštva (*Barčica*). Prav tako je zanimivo tudi kontrastiranje podobe pokrajine v pesmi in njene teme: tako besedilo *O Indiji Koromandiji* z na prvi pogled sladkobno podobo sanjske dežele nakazuje temo smrti: dedek se iz Indije Koromandije ne bo več vrnil. Pesem *Vran* je prav tako izrazit primer odstopa od lirične, svetle podobe pokrajine v poeziji za otroke, saj deluje kot groteskna podoba umiranja, maščevanja narave človeku. Izjemoma se Župančičeva pesem in pokrajina v njej širita v »neznano«, tako npr. v pesmi *Uspavanka*:

Kaj se sveti rimska cesta?
Bratca dva po nji mi gresta;
ne kar taka bratca dva,
božja sta krilatca dva;

za roke se vodita,
tiho, varno hodita,
da ne škriplje pesek zlati:
naše dete mora spati.

Pri Župančiču je pesniška pokrajina »stkana« iz svetlih, a tudi temnih, dvo-umnih, deloma sanjskih podob; tako presega idealizacijsko pesništvo tistega in kasnejšega časa in nakazuje pot k sodobni pesemski govorici, v kateri pesem deluje kot »uganka«, njena pokrajina pa kot priložnost za domišljjsko »avanturo«.

Drugi starejši pesniki (France Bevk: *Pastirčki Pri kresu in plesu* (1920), Igo Gruden: *Na Krasu* (1949), Srečko Kosovel: *Otrok s sončnico* (1982) bistveno ne odstopajo od »zemljevida« pokrajine, ki ga je v svojih pesmih izrisal Oton Župančič. Bevkovo poezijo tvorijo podobe pastirskega vsakdana: rajanje okoli ognja, nonsensna igra, ki spominja na ljudske nesmiselnice; pokrajina, njeni zvoki, so torej snov za čisto otroško igro (npr. oponašanje zvonov v pesmi *Pastirji poslušajo zvonove* ipd.). Isti, iz ljudskega nonsensnega pesništva prevzeti vzorec je opaziti tudi pri Igu Grudnu: podobe rodne pokrajine so snov za pesniški »narobe svet« (npr. v pesmi *Res je*). Bevkova mladinska poezija je z Župančičevo primerljiva tudi na podlagi izročilne snovi: župančičevska »pokrajina običajev« je zaznavna v pesmi *Trije modri*, ko upesnjuje potovanje Svetih treh kraljev. Hkrati se pokrajina tudi pri Bevku kaže kot pot v neznano, tako predvsem v pesmi *Mrak*, v kateri se nazorna podoba umakne neznanki. V pesništvu Srečka Kosovela razigrani otroški oz. živalski svet sobiva s podobami narave, običajev in z izročilnimi osebami, vendar tako, da je vse to manj »razigrano«, radoživo, idilično kot v poeziji prej omenjenih treh avtorjev. Sonček, rožice, mačice in otroško čebljanje zastre tančica skrivnosti, neizrečenosti, slutenj (*Vožnja*):

Dva konjička skozi noč
srebrno hitita.
Temni gozd že skoro spi,
da ga ne zbudita!

Kakor črna noč temna
je njihova griva,
temni gozd že skoro spi,
ko da koga skriva.

V starejši poeziji se torej že odražajo prepoznavne, tudi za sodobno poezijo značilne pesniške drže do pokrajine; ta je v pesmi lahko:

- snov čiste otroške igre, nonsensnega sestavljanja narobe sveta;
- prostor stvarnih, z običaji ali vsakodnevnimi doživetji povezanih »drobnih zgodb« odraščanja (pastirske pesmi, doživljanja letnih časov ipd.)
- polje razkrivanja »neznank«, sanjskih prostranstev, intuitivnega dojemanja višje resnice sveta.

Sodobna poezija potrjuje in seveda nadgrajuje vse tri omenjene možnosti pesniške »interpretacije« pokrajine. Igra, otroški in živalski svet se povezujejo npr. v zbirki Miroslava Košute *Na Krasu je krasno*, otroška vsakdanost, tudi kot spominjanje na otroštvo in izročilnost pa v zbirki Toneta Pavčka *Majhen dober dan* – v tej so otroški spomini, običaji in pravljичne prvine svojevrstna »izgubljena pokrajina«, iz katere pa izhaja tematsko jedro pesmi: človekova »zaznamovanost« z rododom. Drugačne podobe pa zaznamujejo Pavčkove *Majnice, fulaste pesmi*: mesto se kaže kot »prijazen« prostor najstniških »zgodb« ljubezni, odraščanja, razočaranj

in življenjskih resnic. A tudi hrepenenj; tako se v nekaterih pesmih prostor razširi k »zvezdi« (*Naseljevanje zvezde*):

Tista zvezda, najbolj bleščeča,
najbolj moja, je moja sreča.

Sreča gnezdi na tisti zvezdi
in jaz na njej po vesolju jezdim.

Podobno se pokrajina kot »razkrita«, čeprav manj nazorna »neznanka« odraža tudi iz zbirke *Nebeške kočije* Bine Štampe Žmavc. V tej zbirki podobe niso nič trdnega, oprijemljivega, nazornega – pokrajina je »nešetost«: nešeto luči, nešeto obzorij, nešeto sonc, pesem postaja zaris orbital planetov, korakov časa, zvezdnatega morja; svetovij vseh dimenzij in oblik. Zakaj je pokrajina »razkrita« neznanka? Podobe pokrajine se v tej poeziji še vedno »razodevajo«, pesem jih »izreka«, označuje, pa čeprav kot neznanko.

Zdi se, da pokrajina v sodobni poeziji postane zares prava neznanka šele, ko sploh ni več omenjena, ko k njej ne vodijo več oznake, skrite v pesniškem »opisu«, pač pa se vanjo odpirajo »vrata« pesniškega potovanja v neznano. Tako potovanje bralčevi domišljiji povsem prepusti, da »vidi«, začuti pokrajino, ki se neimenovana skriva za vsakim korakom potovanja – ta način bralčevega potovanja je bržkone najbolj očiten iz naslednje, vsem dobro znane pesmi:

Dane Zajc
VRATA

Za velikimi vrati so še ena vrata.
Za še enimi vrati so še ena vrata. Manjša.
Za manjšimi vrati so še ena vrata. Še manjša.
Za še manjšimi vrati so najmanjša vrata. Najmanjša.

Za najmanjšimi vrati so še ena vrata.
Ta vrata so vratca.

Za vratci je vrt.
V vrtu je manjši vrt.
V manjšem vrtu je še manjši vrt.
V še manjšem vrtu je najmanjši vrt.

V najmanjšem vrtu je vrtec.

V vrtcu je roža. Ena sama, dišeča.
Ta roža je zate. Najlepša in največja.